

نقش و جایگاه نظارت و راهنمایی آموزشی در بهبود آموزش و پرورش مکاتب دولتی شهر کابل

خیرالله خیرخواه^۱

محمد آصف محسنی (حکمت)^۲

چکیده

از مسائل بسیار مهم و اساسی در مدیریت آموزشی، نظارت و راهنمایی آموزشی است که نقش اساسی و تعیین‌کننده در بهبود آموزش و پرورش دارد. در دوران معاصر نظارت و راهنمایی آموزشی از ارکان بسیار مهم نظام‌های آموزشی محسوب می‌شود. مهم‌ترین هدف نظارت و راهنمایی آموزشی بهبود و ارتقای آموزش و پرورش است. سؤال اصلی تحقیق پیش‌رو این است که نظارت و راهنمایی آموزشی، در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۸، چه نقشی در بهبود آموزش و پرورش مکاتب دولتی شهر کابل داشته است؟ در این تحقیق از روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی استفاده شده و جامعه آماری پژوهش را آموزگاران داری مدارک صنف ۱۴، لیسانس و فوق لیسانس مکاتب دولتی شهر کابل تشکیل می‌دهد که از میان آنان با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، از تعداد ۳۰۰ نفر پرسش به عمل آمده و داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه استاندارد گردآوری و برای تجزیه و تحلیل آن‌ها، از ضریب همبستگی اسپیرمن نیز استفاده شده است. بر اساس یافته‌های تحقیق، هرچند نظارت و راهنمایی آموزشی در بهبود وضعیت آموزش و پرورش مکاتب دولتی شهر کابل در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ نقش نسبتاً خوبی داشته، اما به دلیل عدم تخصص و نگاه تخصصی به نظارت و راهنمایی آموزشی، تأثیرات لازم را نداشته است. مهم‌ترین نقش ناظران و راهنمایان آموزشی، فعالیت حرفه‌ای و راهنمایی‌های تخصصی در عرصه‌های مختلف آموزشی است، اما در افغانستان بیشتر فعالیت‌های ناظران و راهنمایان آموزشی، به صورت صرفاً اداری - سازمانی درآمده و بیشتر تفتیش است تا نظارت و راهنمایی آموزشی. وجود نگاه بعضاً منفی نسبت به نظارت و راهنمایی آموزشی، ضعف روابط انسانی در نهادهای آموزشی و وجود برخی موانع دیگر، موجب شده است که تأثیرگذاری نظارت و راهنمایی آموزشی در حد مطلوب نباشد و مؤثریت کافی را نداشته باشد.

واژگان کلیدی: نقش، بهبود، نظارت و راهنمایی آموزشی، آموزش و پرورش، مکاتب دولتی شهر کابل، موانع.

۱. دانشجوی مقطع دکتری جامعه‌شناسی توسعه اقتصادی دانشگاه یزد (نویسنده مسئول)، khaikha.blogfa@gmail.com.

۲. دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، عضو هیئت علمی دانشگاه بین‌المللی المصطفی (ص) - افغانستان.

مقدمه

آموزش و پرورش در هر کشوری، نقش محوری و غیرقابل انکار در ترقی، تکامل و رشد همه‌جانبه جامعه ایفا می‌کند. اهتمام و توجه نسبت به تعلیم و تربیت، اذعان به نقش آگاهی و دانش در تغییرات اجتماعی و کاستن از رنج و مشقت‌هایی است که در نبود دانش، دامن‌گیر انسان و جوامع انسانی شده است. اگر بخواهیم تغییر و تحولی در سیستم آموزشی و پرورشی جوامع به وجود آوریم، باید نظارت و راهنمایی آموزشی را در اولویت برنامه‌های آموزشی خویش قرار دهیم. بدون شک نظارت و راهنمایی آموزشی از اساسی‌ترین عوامل مؤثر بر بهبود آموزش و پرورش و مؤثریت نهادهای آموزشی به‌شمار می‌رود و به‌عنوان عنصر تأثیرگذار بر بهبود تعلیم و تربیت، باید بیشتر مورد توجه مسئولان آموزش و پرورش قرار گیرد و نقش سازنده آن در بهبود نظام آموزشی روشن‌تر بیان گردد.

باید اذعان کرد که نیاز به نظارت و راهنمایی آموزشی در همه زمینه‌های مربوط به فعالیت‌های تدریس و یادگیری اجتناب‌ناپذیر است. این نیاز، به‌ویژه زمانی که آموزش و پرورش دستخوش تغییرات و تحولات بنیادی می‌گردد، بیش از هر زمان دیگر احساس می‌شود؛ زیرا نظارت، راهنمایی و ارزشیابی همواره در اجرای مؤثر و موفق برنامه‌های آموزشی نقش اساسی داشته و دارد. البته نظارت زمانی می‌تواند مؤثریت لازم را پیدا کند که توأم با راهنمایی و هدایت باشد. (موسی‌پور، ۱۳۹۳: ۱۵۰)

شاید بتوان گفت هیچ‌یک از امور فردی و اجتماعی آدمی، به‌ویژه آنجا که فعالیت اجتماعی با اهداف خاص و برنامه‌های معین به گونه درون‌سازمانی دنبال می‌شود، بدون اعمال مدیریت صحیح، به سامان و سرانجام نیک نمی‌رسد. یکی از اقدامات مؤثر در جهت مدیریت درست برنامه‌های سازمان، نظارت و کنترل، برای کسب اطمینان از قرار گرفتن اقدامات و فعالیت‌های جاری سازمان، در جهت اهداف پیش‌بینی‌شده و منطبق با اقدامات برنامه‌ریزی‌شده از سویی و راهنمایی تخصصی و دقیق در جهت انجام درست برنامه‌ها از سوی دیگر است. نظام آموزشی در تربیت نیروی انسانی متخصص و مورد نیاز جامعه که بتواند حرکت جامعه را به‌سوی توسعه همگانی تسریع بخشد، از اهمیت بالایی برخوردار است. در همین راستا بررسی نقاط قوت و نیز نارسایی‌ها و نقاط ضعف سازمان، همچنین تشخیص فرصت‌ها و تهدیدها و تلاش برای بهبود

وضعیت موجود و تلاش برای رسیدن به وضعیت مطلوب، از مهم‌ترین وظایف سازمان‌های آموزشی به‌شمار می‌رود.

توجه به روش‌ها و شیوه‌های نظارت و راهنمایی آموزشی، همچنین نقش و جایگاه ناظران و راهنمایان آموزشی بسیار مهم و حائز اهمیت است. شاید به دلیل مشخص نبودن جایگاه و یا عدم به‌کارگیری روش‌های درست نظارت و راهنمایی آموزشی، متأسفانه در گذشته نگاه آموزگاران و مدیران مکاتب، نسبت به نظارت و راهنمایی آموزشی، چندان مثبت نبوده و هنوز هم در برخی از موارد، نگاه منفی وجود دارد که مانعی بزرگ بر سر راه نظارت و راهنمایی آموزشی به‌شمار می‌رود. مهم‌ترین نقش ناظران و راهنمایان آموزشی، فعالیت حرفه‌ای و راهنمایی‌های تخصصی در عرصه‌های مختلف آموزشی است. متأسفانه در افغانستان، به این نقش و جایگاه توجه بایسته صورت نمی‌گیرد و بیشتر فعالیت‌های ناظران و راهنمایان آموزشی، به صورت اداری - سازمانی درآمده و این مسأله میراث شیوه سنتی در امر راهنمایی آموزشی است که در آن نقش غالب راهنمایان آموزشی، نقش بازرسی و تفتیش است. البته نظارت و کنترل^۱ اگر با روش‌ها و شیوه‌های صحیح اعمال گردد، نقش اساسی در توسعه و بهبود تعلیم و تربیت، ایفا می‌کند، اما نقش و جایگاه ناظران و راهنمایان آموزشی، نباید به بازرسی و تفتیش و یا دیگر کارهای صرفاً اداری تنزل پیدا کند.

هدف از پژوهش پیش‌رو که با روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است، بررسی نقش و جایگاه نظارت و راهنمایی آموزشی در بهبود آموزش و پرورش مکاتب دولتی شهر کابل در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ است. برای دستیابی به نوعی نظارت مؤثر، باید همه جوانب موضوع مورد بررسی و دقت قرار گیرد تا پیامدهای این فرایند، مثبت و پرثمر باشد. این تحقیق با استفاده از ابزار پرسشنامه، با تحلیل‌های آمار توصیفی و تحلیلی و نیز آزمون‌های متناسب، می‌کوشد که به این سؤال پاسخ دهد: نظارت و راهنمایی آموزشی چه نقشی در بهبود آموزش و پرورش مکاتب دولتی شهر کابل در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ داشته است؟

۱. پیشینه تحقیق

راجع به نظارت و راهنمایی آموزشی، آثار علمی متعدد به زبان فارسی، انگلیسی و غیره، وجود دارد که در این تحقیق از برخی آن‌ها استفاده شده است، اما راجع به نقش و جایگاه نظارت و راهنمایی آموزشی در بهبود نظام آموزشی افغانستان به صورت عام و نقش و جایگاه آن در بهبود آموزش مکاتب دولتی کابل، به صورت خاص، اثر تحقیقی یافت نشد. محقق با تلاش و جست‌وجو در وب‌سایت‌های معتبر اینترنتی، بازدید از ریاست عمومی نظارت تعلیمی، کتابخانه عمومی کابل و برخی از مراکز آموزشی، به اثر تحقیقی در باره نقش و جایگاه نظارت و راهنمایی آموزشی در بهبود نظام آموزشی افغانستان و حتی به آثار تحقیقی با عناوین مشابه نیز دست نیافت.

مهم‌ترین اثر مکتوب که در این موضوع در افغانستان وجود دارد، «لایحه نظارت تعلیمی تعلیمات عمومی» تدوین شده توسط وزارت معارف است که در سال ۱۳۹۵ در هفت فصل و ۱۵ ماده به چاپ رسیده است. این لایحه، اثر تحقیقی محسوب نمی‌شود، بلکه دستورالعمل‌هایی است که وظایف و اختیارات ناظران و راهنمایان آموزشی و نیز قلمرو کاری آن‌ها را مشخص کرده و البته به برخی از روش‌ها و اصول نیز اشاراتی داشته است.

جزوه مختصر دیگر با عنوان رهنمای نظارت تعلیماتی، ریاست عمومی نظارت تعلیمی وزارت معارف جمهوری اسلامی افغانستان است که توسط محمدابراهیم شینواری به دو زبان پشتو و فارسی تهیه شده است. این جزوه نیز کار تحقیقی نیست، بلکه بیانگر طرزالعمل‌های وزارت معارف راجع به برنامه‌های نظارتی وزارت معارف بر مکاتب است.

اثر علمی دیگر که نکات ارزشمندی راجع به نظارت و راهنمایی آموزشی در نظام آموزش و پرورش افغانستان دارد، اثر علمی انکشاف نصاب تعلیمی است که توسط محمدابراهیم بامیانی نگارش و توسط انتشارات سعید، در کابل چاپ شده است، هرچند موضوع این تحقیق انکشاف نصاب تعلیمی است و ارتباط مستقیم با موضوع نظارت و راهنمایی آموزشی ندارد، اما در کتاب نکات ارزشمندی در این موضوع نیز وجود دارد.

مقاله‌ای با عنوان: «نظارت بر مکاتب و مؤسسات آموزشی کشور باید معیاری باشد» در سال ۱۳۹۰ توسط حبیب صبوری خسروشاهی نگارش شده و در روزنامه افغانستان به نشر رسیده است که اولاً یک مقاله بسیار کوتاه و سه صفحه‌ای است که نمی‌توان آن را یک مقاله تحقیقی و پژوهشی

به حساب آورد و ثانیاً محتوای آن بیشتر به تعلیم و تربیت و اهمیت آن پرداخته و کمتر به نظارت توجه کرده است.

از این رو، مسأله «بررسی نقش و جایگاه نظارت و راهنمایی آموزشی در بهبود آموزش و پرورش مکاتب دولتی شهر کابل در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۸، یک مسأله بکر و تازه به شمار می رود.

۲. چیستی نظارت و راهنمایی آموزشی

نظارت به کسر نون در لغت به معنای زیرکی و فراست، اما نظارت به فتح نون، به معنای عمل ناظر و مقام او و مراقبت در اجرای امور است (عمید، ۱۳۸۹)

راهنمایی در لغت به معنای عمل راهنما، راه نشان دادن به کسی، رهبری و هدایت آمده است (عمید، ۱۳۸۹)

نظارت و راهنمایی (Supervision) به عنوان یک ترکیب مصطلح در علوم تربیتی معاصر، عبارت است از کوشش های مسئولان منتخب مدرسه برای راهنمایی و هدایت معلمان و دیگر کارکنان آموزشی در اصلاح وضع آموزش و پرورش و روش های تدریس که مستلزم تحریک، رشد و پیشرفت حرفه ای معلمان، انتخاب هدف های آموزشی و تجدیدنظر در آنها، مواد آموزشی، روش های تدریس و ارزش یابی آنها است. در این تعریف، هرگونه فعالیتی را که عمدتاً برای اصلاح آموزش در کلاس درس صورت گیرد در حوزه نظارت و راهنمایی آموزشی تلقی می کنند. (نیکنامی، ۱۳۹۴، ۸)

برخی از صاحب نظران نظارت و راهنمایی آموزشی را خدمت فنی-تخصصی ای می دانند که هدف آن مطالعه و اصلاح هم عواملی است که بر رشد و پرورش کودک اثر می گذارد و معتقدند این کار وقتی به طور مؤثر انجام می گیرد که مبتنی بر همکاری گروهی باشد. نظارت و راهنمایی فرایند آموزشی است که در آن کسی که دارای علم و مهارت بیشتری است، مسئولیت آموزش فرد دیگری را که کمتر واجد این عناصر است بر عهده دارد (نیکنامی، ۱۳۹۴: ۹)

نظارت و راهنمایی آموزشی بر افراد (مدیران، معلمان، کارکنان و...) و حتی اشیا، به منظور اداره و کنترل مدرسه یا تغییر برنامه های آموزشی صورت می گیرد و به طور مستقیم در نیل به هدف های اساسی آموزشی مدرسه تأثیر دارد. عوامل آموزشی مانند معلم، دانش آموز، برنامه درسی و دروس در پیشرفت آموزش دخیل است. چنان که عوامل غیر آموزشی مانند تسهیلات و تجهیزات،

ساختمان، بودجه و غیره، نیز در رشد آموزشی مؤثرند. فرایندی که باعث می‌شود تمام این عوامل آگاهانه برای پیشرفت یادگیری به‌طور مؤثر و همچنین کمک به کارآمدتر شدن معلمان به کار گرفته شود، نظارت و راهنمایی آموزشی نام دارد. (وکیلان، ۱۳۹۰: ۳-۵)

نظارت و راهنمایی آموزشی، به معنای بازدید، کنترل و مراقبت از طرز پیشرفت اجرای فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده سازمان و نسبت سنجی میان وضعیت موجود و وضعیت مطلوب، به‌منظور جلوگیری از انحراف از تحقق اهداف سازمان است که این تعریف از دو قسمت تشکیل شده است: قسمت نخست؛ کسب اطلاعات از طریق مشاهده و بررسی وضع موجود و تعیین پیشرفت کارها در مقایسه با وضع مطلوب که نظارت نامیده می‌شود و قسمت دوم؛ به‌معنای بازگرداندن سیستم به شکل درست و مطلوب آن از طریق کارهای تصحیح‌کننده که جریان عملیاتی و اجرایی است که راهنمایی نامیده می‌شود. (صادقی، ۱۳۹۵: ۲۱۸ - ۲۱۹).

نظارت در محیط آموزشی (مکتب) به دودسته تقسیم می‌شود:

۱) نظارت آموزشی: مربوط به فعالیت‌هایی است که هدف آن‌ها بهبود تدریس و فعالیت‌های یادگیری است که بیشترین نتیجه را برای فراگیران داشته باشد؛

۲) نظارت اداری: سوق دادن و ترغیب کارکنان در مرکز آموزشی نسبت به عملکرد مؤثر در زمینه وظایف و مسئولیت‌های محوله است.

در نظارت نوع اول، ناظر در نقش راهنما عمل می‌کند و از برخی متغیرهایی که روی نظارت تأثیر می‌گذارند، می‌توان به عملکردهای مدرس، تلاش‌های یادگیری فراگیران، برنامه‌ریزی درسی، امکانات و تجهیزات اشاره کرد.

نظارت آموزشی همانند سایر روش‌های نظارتی، اهداف خاصی را دنبال و تعقیب می‌کند که شامل موارد زیر است:

۱- اطمینان از اینکه مدرسان کار خود را به‌طور مؤثر انجام می‌دهند؛

۲- اطمینان از اینکه مدرسان جدید برای انجام وظایف خود به‌طور مؤثر، آموزش‌های لازم را دریافت کرده‌اند؛

۳- ارائه اطلاعات حرفه‌ای و تخصصی برای معلمان، معرفی منابع مواد آموزشی و منابع معتبر و ارائه کمک‌های فنی و تخصصی به آنان.

۴- تنظیم روابط انسانی سازمان و تضمین حفظ نظم و انضباط و پیشنهاد راه‌هایی که برای بهبود عملکرد معلمان مؤثر هستند. (سجادی و همکاران، ۱۳۹۵-۱۳۹۶: ۴۲)

۳. سیر تاریخی نظارت و راهنمایی آموزشی

نظارت و راهنمایی آموزشی به معنای عام که جنبه بازرسی و کنترل در آن پررنگ است، پیشینه بلند دارد و شاید بتوان گفت به یک معنا همزاد مکتب و مدرسه است، اما نظارت و راهنمایی آموزشی به معنای مصطلح امروزی از اواخر قرن نوزدهم به وجود آمده است. پیش از قرن بیستم برخی از نویسندگان نظارت و راهنمایی آموزشی را «هدایت معلمان و قضاوت در مورد کار آنان» تعریف کرده‌اند. در این دوره بجای نظارت و راهنمایی، بیشتر بازرسی و تفتیش مطرح بوده است. زیرا به دلیل غیرحرفه‌ای بودن معلمان به آنان به عنوان نیروهایی می‌نگریستند که باید به طور دقیق تحت کنترل و بازرسی قرار گیرند تا اطمینان حاصل شود قوانین و مقررات یا روش‌ها و فنونی را که به آنان دیکته شده است، اجرا می‌نمایند. این وظیفه در بسیاری از اوقات بر عهده مدیران، گاهی معلمان با سابقه و دارای تجربه و در برخی موارد حتی افراد غیرحرفه‌ای یعنی افراد عادی جامعه و خارج از مدرسه بوده است.

نظارت و راهنمایی آموزشی، در آغاز عمدتاً انتقال دانش و مهارت‌ها در عمل از فرد کارآزموده به فرد کارآموز و از فرد مجرب به فرد بی تجربه تعریف شده و چارچوب دقیق و مشخص نداشته است. در متون کلاسیک تربیتی، نظارت و راهنمایی به معنای کنترل، هدایت و ارزشیابی امور جاری مدرسه، به منظور بررسی عملکردها است و ناظر آموزشی به معنای کسی است که مسئولیت نظارت بر کمیت و کیفیت انجام کار دیگران را بر عهده دارد. نظارت در این معنا بیشتر جنبه اداری و تفتیشی دارد تا آموزشی (نیکنامی، ۱۳۹۴: ۱۰-۱۴)

چون نظارت به دنبال تشخیص و درمان مسائل و مشکلات آموزشی با استفاده از اطلاعات حاصل از گردهمایی‌های تدریس و مشاهدات کلاسی بوده است. راهنمایان آموزشی، در نظام‌های آموزشی کشورهای مختلف جهان در موقعیت‌های گوناگون و ادوار مختلف، با عناوینی از قبیل معلم راهنما، معلم سرپرست، معلم مشاور، استاد، معاون آموزشی منطقه، ناظر یا سرپرست آموزشی، بازرس، بازرس آموزشی، رئیس آموزش و پرورش منطقه، هماهنگ‌کننده برنامه‌های آموزشی، مدیر گروه آموزشی، مشاور تخصصی، برنامه‌ریز آموزشی و راهنمای آموزشی نامیده

شده‌اند. به هر صورت نظارت و راهنمایی آموزشی، در سیر تاریخی خود تطورات زیادی پیدا کرده و به تدریج به عنوان رکن مهم از ارکان نظام‌های آموزشی مطرح شده است. نظارت و راهنمایی آموزشی بعد از دهه ۱۹۷۰ میلادی، تغییرات ژرف پیدا کرده است. در این دوره با الگوبرداری از روش‌های پزشکی و بالینی تغییرات جدی و اساسی در معنا و نیز رسالت ناظران و راهنمایان آموزشی به وجود آمده است. از جمله نظارت و راهنمایی آموزشی به سبک بالینی مطرح گردید. منظور از نظارت و راهنمایی بالینی، فرایندی است که در آن یک پرستار به طور مداوم توسط شخص دیگری از نظر عملکرد بالینی بازدید و بررسی می‌شود و از کار خود بازخورد دریافت می‌کند که موجب توسعه مهارت‌های حرفه‌ای نظارت‌شونده می‌گردد (نصریانی و دهقانی، ۱۳۹۲: ۱۸۰)

۴. پیشینه نظارت و راهنمایی آموزشی در افغانستان

کشور اسلامی افغانستان که متأسفانه از کاروان ترقی و پیشرفت علمی بازمانده است، در اواخر قرن نوزدهم وارد عرصه تعلیم و تربیت به سبک جدید گردیده است، لذا می‌توان عمر آن را کمی بیش از یک قرن شمرد. (شینواری، ۱۳۹۶) جنگ‌ها و مشکلاتی که در افغانستان بوده و هنوز جریان دارد، اثرات سوئی را بر نظام تعلیمی و تربیتی بر جای گذاشت و از این بابت، افغانستان نتوانست گام‌های عملی‌تر و مثمر را در جهت بهبود وضعیت آموزش و پرورش بردارد. بعد از سال ۲۰۰۱ و تحولات جدیدی که در کشور رخ داد، دوره جدیدی از تعلیم و تربیت در افغانستان آغاز گردید و قانون اساسی افغانستان هم دسترسی به تعلیم و تربیت را حق هر شهروند افغانستانی دانست و بر انکشاف و توسعه معارف تأکید بیشتر صورت گرفت. یکی از دستاوردهای عمده و قابل توجه دوره بیست‌ساله جدید، رشد و فعالیت گسترده مکاتب و مؤسسات آموزشی، در دو بخش دولتی و خصوصی است. استقبال از تعلیم و تربیت در جامعه به اندازه جدی و گسترده بوده است که می‌توان از آن به عنوان یک انقلاب علمی و فرهنگی یاد کرد.

شاید بتوان گفت از ایجاد نخستین مکتب عصری در کشور تاکنون، نظارت و راهنمایی آموزشی به شیوه‌های مختلف و اکثراً سنتی در برنامه‌های معارف نقش خود را ایفا کرده که بیشتر در بررسی‌های امور اداری و اسناد مکاتب، حضور و غیاب افراد و اشخاص و نیز هشدار و اخطار

متکی بوده تا بر حمایت علمی و راهنمایی‌های آموزشی تخصصی و مؤثر بر بهبود کیفیت تدریس و آموزش مضامین مختلف از طریق مشاهدهٔ دوام‌دار درس‌های معلمان در صنف‌ها. متأسفانه نگاه تخصصی به نظارت و راهنمایی آموزشی وجود نداشته و از روش‌های علمی و مؤثر استفاده نشده است. البته در سال‌های اخیر، بخصوص در دهه ۱۳۹۰ با مشورت و حمایت برخی مؤسسات و نهادهای بیرونی، بحث نظارت و راهنمایی آموزشی در نظام آموزش و پرورش مطرح گردید که بازهم عمدتاً رنگ نظارتی داشته و جنبهٔ راهنمایی در آن کم‌رنگ است (بامیانی، ۱۳۹۶: ۸).

باتوجه به نقش، جایگاه و اهمیت نظارت و راهنمایی آموزشی در تعلیم و تربیت، ضروری است با طرح مباحث جدید علمی و دریافت روش‌های مؤثر و تشخیص مشکلات اساسی نظام آموزشی کشور، نسبت به نظارت و راهنمایی آموزشی اهتمام بیشتر و جدی‌تر صورت گیرد و از کارکردهای مکاتب، روند تدریس و آموزش در کلاس‌های درس، روش‌ها و شیوه‌های مؤثرتر نظارت و راهنمایی آموزشی بررسی‌های جدی و منتقدانه صورت گیرد و راهبردها و راهکارهای علمی و مؤثر برای رشد و بهبود نظارت و راهنمایی آموزشی در نظام آموزش و پرورش کشور ارائه گردد. روش‌هایی که در نتیجهٔ آن معلمان و کارکنان اداری مکاتب بتوانند به اهداف تعیین‌شده و اساسی خویش به‌آسانی دست یابند. روشن است که این نوع نظارت و راهنمایی، بیشتر بر بهره‌مندی از دانش تخصصی و خلاقیت و ابتکار، متکی است و متأسفانه موانع فراوانی پیش‌روی آن قرار دارد.

یکی از مشکلات موجود در مکاتب و مؤسسات تعلیمی، نبود یک سیستم نظارتی کارا و مؤثر است که محقق با بررسی از وضعیت نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل و بازدید از برخی از حوزه‌های تعلیمی شهر، با طرح پرسشنامه و مصاحبه با تعدادی از معلمان، از چگونگی نظارت و راهنمایی آموزشی در این مکاتب، مواردی را دریافته است که به گونهٔ نمونه می‌توان از: تخصصی نبودن اعضای نظارت تعلیمی، متکی نبودن نظارت بر معیارهای علمی و آموزشی، عدم راهنمایی و همکاری درست اعضای نظارت با معلمان، توجه به مسائل اداری تا به مسائل کیفی آموزشی، تبعیض در عملکرد اعضای نظارت و... از موارد درشتی‌اند که باید بدان توجه صورت گیرد و در حل آن تلاش شود تا وضعیت نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل بهبود یافته و رشد و توسعه و تحول اساسی در چگونگی آموزش و پرورش در مکاتب رونما گردد.

۵. روش تحقیق

در تحقیق پیش‌رو، نقش و جایگاه نظارت و راهنمای آموزشی در بهبود آموزش و پرورش مکاتب دولتی شهر کابل در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ با روش توصیفی-تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته که در آن از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. از مهم‌ترین بخش‌های کار پژوهشی، بخصوص پژوهش با روش تجربی را جمع‌آوری اطلاعات تشکیل می‌دهد. چنانچه این کار به شکل منظم و صحیح صورت پذیرد، کار تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری از داده‌ها با سرعت و دقت خوبی انجام خواهد شد. برای جمع‌آوری اطلاعات در کارهای پژوهشی، روش‌های را مورد استفاده قرار می‌دهند که انتخاب نمونه آماری یکی از آن‌ها است (کاوی، ۱۳۷۷: ۴۹۲-۴۹۰).

جامعه آماری پژوهش پیش‌رو را آموزگاران داری مدارک صنف ۱۴، لیسانس و فوق لیسانس مکاتب دولتی شهر کابل تشکیل می‌دهد که از میان آنان با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، از تعداد ۱۶۰ نفر پرسش به عمل آمده و داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه استاندارد گردآوری و برای تجزیه و تحلیل آن‌ها، از ضریب همبستگی اسپیرمن نیز استفاده شده است.

نمونه تحقیق حاضر از نوع غیراحتمالی و انتخابی است و تنها آن دسته از معلمان و مدیران به‌عنوان اعضای نمونه پذیرفته شده‌اند که مورد نظارت و راهنمایی آموزشی قرار گرفته‌اند. البته، هرگاه مسائل عملی مانع از انتخاب نمونه احتمالی باشد، می‌توان به طرق دیگر در پی نمونه‌ای معرف برآمد. مثلاً می‌توان در پی پاره از گروهی بود که نماینده کل جمعیت‌اند. در این صورت مشاهدات به این بخشی از گروه منحصر شده و نتیجه‌گیری از داده‌ها به کل جمعیت تعمیم داده می‌شود (میلر،^۱ ۱۳۸۰: ۲۱۰-۲۰۹).

بر اساس قواعد برآورد حجم نمونه، بررسی آماری در نمونه‌گیری قضاوتی (تعمدی) (مولر^۲ و همکاران، ۱۳۸۷: ۴۰۵) و غیر احتمالی، تمام توصیف و حجم نمونه برابر با حجم تعیینی پژوهشگر خواهد بود. در تحقیق حاضر ۱۶۰ تن از معلمان و مدیران، با تکمیل پرسشنامه تهیه محقق ساخته، به بررسی نقش و جایگاه نظارت و راهنمایی آموزشی بر بهبود آموزش مکاتب در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ در مناطق مختلف شهر کابل پرداخته است.

1. Miller.

2. Muller.

روایی^۱ و پایایی^۲

در هر تحقیق علمی به روش تجربی، باید وسیله اندازه‌گیری آن روایی و پایایی داشته باشد.

روایی / اعتبار

مقصود از روایی آن است که وسیله اندازه‌گیری بتواند خصیصه و ویژگی موردنظر را اندازه بگیرد. اهمیت روایی از آن جهت است که اندازه‌گیری‌های ناکافی و نامناسب می‌تواند هر پژوهش علمی را بی‌ارزش و ناروا سازد. هنگامی که اعتبار تجربی امکان‌پذیر نباشد به‌سختی می‌توان از طریق تجربی یا عملی برای یک اندازه یا یافته، اعتبار کسب کرد. اعتبار مفهومی استفاده می‌شود و درواقع از طریق گواه و معیارها، محقق در پی آن برمی‌آید که روایی آن را نشان دهد که می‌توان مفهومی را اندازه گرفت. (خاکی، ۱۳۸۲: ۲۹۱-۲۸۸)، در تحقیق حاضر محقق با رجوع به نظر اساتید و کارشناسان، از روایی ابزار اندازه‌گیری خود، در سنجش متغیرهای تحقیق اطمینان حاصل کرده است.

پایایی

یک آزمون زمانی دارای پایایی است که نمره‌های مشاهده و نمره‌های واقعی آن دارای همبستگی بالایی باشند.

عوامل مؤثر بر پایایی و روایی

عوامل متعددی بر پایایی و روایی مؤثرند، از جمله: ۱- تعریف نشدن اصطلاحات؛ ۲- عدم توجه پرسشگران؛ ۳- عدم تجانس و همگونی پاسخگویان؛ ۴- تغییر شرایط و زمینه‌های اجرای پرسشگری؛ ۵- وضعیت ظاهری و درونی ابزار؛ ۶- عدم تناسب مراحل مختلف فرایند تحقیق. پایایی ثبات درونی، فقط با اجرای یک آزمون و بالاخره جلوگیری از بروز مسائل، همراه تکرار اجرای آزمون‌ها برآورد می‌شود. مشهورترین کاربرد این روش، برآورد پایایی از طریق دو نیمه کردن است. آزمون به دو قسمت که هرکدام شکل‌های موازی یکدیگرند، تقسیم می‌شود. چنانچه نیمه‌های آزمون موازی باشند، پایایی کل آزمون با استفاده از فرمول اسپیرمن برون برآورد می‌شود. (همان، ۲۹۹-۲۹۷)

1. Validity.

2. Reliability.

یکی دیگر از روش‌های سنجش پایایی آزمون، آلفای کرونباخ^۱ است که در آن چنانچه ضریب به‌دست‌آمده بیشتر از ۰/۷ باشد، بیان‌گر روایی و ثبات درونی متغیرهاست. همان‌طوری که در جدول ۱-۳ مشاهده می‌گردد، ضریب آلفای کرونباخ و متغیرهای تحقیق، نشان‌دهنده روایی بالای آن‌هاست؛ زیرا بیشتر از ۰/۷ می‌باشد.

جدول ۱-۳: ضریب آلفای کرونباخ برای متغیرهای نظارت و راهنمایی آموزش:

آماره‌های روایی	
متغیر	ضریب آلفای کرونباخ
نظارت	۸۷.
راهنمای آموزش	۹۰.

۶. تجزیه و تحلیل داده‌ها

در تحقیقات مختلف به‌صورت عمده دودسته پردازش بر روی داده‌ها انجام می‌شود که برای این کار از آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده می‌گردد. در آمار توصیفی که معمولاً به توصیف داده‌ها می‌پردازد، از شاخص‌های تمایل مرکزی و شاخص‌های پراکندگی برای بیان داده‌های جمع‌آوری‌شده استفاده می‌شود. برای نمایش و نشان دادن نتایج کار، معمولاً از جداول توزیع فراوانی - بر اساس تعداد موارد مطلق و نسبی، درصد - و نیز نمودارهای مختلف هیستوگرام^۲، ستونی یا دایره‌ای استفاده می‌شود. همچنین در این زمینه استفاده از شاخص‌های پراکندگی، مانند واریانس^۳، انحراف معیار^۴، انحراف استاندارد و غیره، نیز قابل ذکر است.

در آمار استنباطی به آزمون فرضیه‌های مورد بررسی در تحقیق پرداخته می‌شود. آزمون‌های مختلفی همچون: کای اسکور^۵، تی - استیودنت^۶، رگرسیون^۷، آنالیز واریانس^۸ و غیره، در این

1. Cronbach's Alpha.

2. Histogram.

3. Variance.

4. Standard Deviation.

5. Chi-Square.

6. T Student.

7. Regression.

8. Analysis Of Variance.

زمینه مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۱-۶. جنسیت نمونه آماری

چنان‌که جدول و نمودار ۱ نشان می‌دهد، از میان ۱۵۹ نفر پاسخ‌دهنده (نمونه آماری) ۱۰۵ نفر آنان مرد و ۵۴ نفر آن زن است.

جدول ۱-۶: فراوانی نمونه آماری بر مبنای جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد	درصد پاسخ داده‌شده	درصد تجمعی
مرد	۱۰۵	۶۶٪	۶۶٪	۶۶٪
زن	۵۴	۳۴٪	۳۴٪	۱۰۰٪
	۱۵۹	۱۰۰٪	۱۰۰٪	

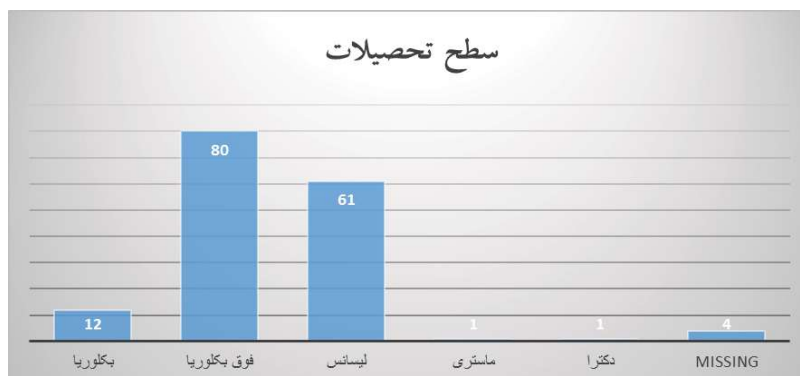
۲-۶. سن نمونه آماری

چنان‌که در جدول و نمودار شماره ۲-۶ مشاهده می‌گردد، از میان ۱۵۹ نفر پاسخ‌دهنده، (نمونه آماری) ۱۰ نفر آن در رده سنی ۲۰ تا ۲۵ سال، ۳۴ نفر در رده سنی ۲۶ تا ۳۰ سال، ۳۵ نفر در رده سنی ۳۱ تا ۴۰ سال، ۴۴ نفر در رده سنی ۴۱ تا ۵۰ سال و ۲۸ نفر در رده سنی بالای ۵۰ سال قرار دارند و ۸ نفر دیگر از پاسخ‌دادن به این سؤال، امتناع کرده‌اند.

جدول ۲-۶: فراوانی نمونه آماری بر مبنای سن

سن	فراوانی	درصد	درصد پاسخ‌داده شده	درصد تجمعی
۲۰-۲۵ ساله	۱۰	۷	۷	۷
۲۶-۳۰ ساله	۳۲	۲۱	۲۱	۲۸
۳۱-۴۰ ساله	۳۵	۲۳	۲۳	۵۱
۴۱-۵۰ ساله	۴۴	۲۹	۲۹	۸۰
۵۱-۶۰ ساله	۳۰	۲۰	۲۰	۱۰۰

۳-۶. سطح تحصیلات نمونه آماری

همان‌گونه که جدول و نمودار ۳-۶ نشان می‌دهد، در بین نمونه آماری ۱۵۹ نفره، ۱۲ نفر آن بکلوریا، ۸۰ نفر آن فوق بکلوریا، ۶۱ نفر لیسانس، ۱ نفر ماستر و ۱ نفر دیگر دکتری می‌باشند و ۴ نفر هم به این سؤال پاسخ نداده‌اند که بیشترین فراوانی در این نمونه آماری، مربوط به فوق بکلوریا است.

۴-۶. سابقه کاری نمونه آماری

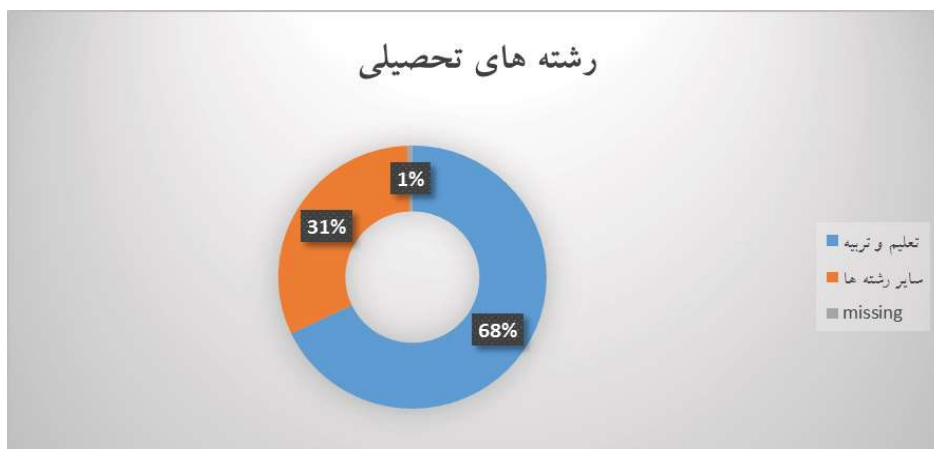
چنان‌که در جدول و نمودار ۴-۶ مشاهده می‌گردد، از ۱۵۹ نفر نمونه آماری، ۲۷ مورد آن دارای سابقه کاری ۱-۵ سال، ۴۵ مورد دارای سابقه کاری ۵ الی ۱۰ سال، ۵۷ مورد دارای سابقه کاری ۱۰ تا ۲۵ سال، ۳۰ مورد بیشتر از ۳۰ سال سابقه کاری دارند.

جدول ۴-۶: فراوانی نمونه آماری بر مبنای سابقه کاری

درصد تجمعی	درصد پاسخ داده‌شده	درصد	فراوانی		
۱۷/۰	۱۷/۰	۱۷/۰	۲۷	۱-۵ سال	پاسخ داده‌شده
۴۵/۳	۲۸/۳	۲۸/۳	۴۵	۵-۱۰ سال	
۸۱/۱	۳۵/۸	۳۵/۸	۵۷	۱۰-۲۵ سال	
۱۰۰/۰	۱۸/۹	۱۸/۹	۳۰	بیشتر از ۳۰ سال	
	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۵۹	کل	

۵-۶. رشته‌های تحصیلی نمونه آماری

چنان‌که در جدول و نمودار ۵-۶ مشاهده می‌شود، از ۱۵۹ نفر نمونه آماری ۱۰۸ مورد آن دارای تحصیلات در رشته تعلیم و تربیت و ۵۰ مورد دارای تحصیلات از سایر رشته‌هاست و یک مورد نیز به این سؤال پاسخ نداده است.

۶-۶. اثبات فرضیات

فرضیه اصلی:

میان نظارت و راهنمایی آموزشی با بهبود تعلیم و تربیت در مکاتب دولتی شهر کابل در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۸، رابطه معناداری وجود دارد.

با توجه به اینکه ضریب همبستگی اسپیرمن میان متغیرهای مورد آزمون برابر ۰.۷۱۹ و ۰.۵۳۹ و ۰.۴۸۸ است. بنابراین؛ بین نظارت و راهنمایی آموزش و بهبود تعلیم و تربیت در حوزه‌های تعلیمی شهر کابل در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ رابطه وجود دارد و به دلیل اینکه sig کمتر از ۰.۰۵ است، می‌توان با اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر مبنی بر عدم همبستگی میان نظارت و راهنمایی آموزشی و بهبود تعلیم و تربیت را رد کرده و بیان کنیم که رابطه معناداری بین نظارت و راهنمایی آموزشی و بهبود تعلیم و تربیت در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ در مکاتب دولتی شهر کابل وجود دارد.

نتیجه‌گیری

نظارت و راهنمایی، از مهم‌ترین وظایف و کارکردهای مدیریت است که در برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی و اثربخشی سازمانی نقش بسزایی دارد. کار هیچ سازمانی بدون نظارت موفقیت‌آمیز نخواهد بود؛ زیرا کار در سازمان برای رسیدن به اهدافی صورت می‌گیرد که رفتار کارکنان باید تابع موازین و مقررات باشد تا سازمان در دستیابی به اهدافش بتواند به‌خوبی و درستی حرکت کند.

از آنجایی که از رسالت‌های مهم سازمان‌ها و نهادهای آموزشی، پرورش فراگیران آینده‌ساز و مؤثر برای آینده جامعه است، توجه به عنصر نظارت و راهنمایی آموزشی در نهادهای علمی و آموزشی، از ضرورت و مؤثریت مضاعف برخوردار است. زیرا مؤثریت و کارآمدی مدیریت در بخش‌های دیگر نیز به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم متأثر از مؤثریت مدیریت آموزشی است.

نتایج حاصل از بررسی جایگاه نظارت و راهنمایی آموزشی در بهبود آموزش و پرورش مکاتب دولتی شهر کابل در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ در تحقیق پیش‌رو، نشان می‌دهد که هریک از مؤلفه‌های مطرح‌شده نسبت به نظارت و راهنمایی آموزشی، به تفکیک مطالب و درصد اخذ پاسخ‌های مثبت از جانب جامعه آماری تحقیق، به شرح ذیل است:

- مؤثریت نظارت و راهنمایی آموزشی در بهبود آموزش و پرورش مکاتب دولتی شهر کابل؛ ۸۳ درصد؛
- نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۷۴ درصد) به ایجاد نظم و تقسیم‌کار عادلانه کمک می‌کند؛
- نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل نسبتاً به‌صورت مستقیم (۶۷ درصد) اعمال می‌گردد؛
- نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۶ درصد) به مدیریت خوب توجه می‌کند؛
- نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۶ درصد) اعضای نظارت تخصص دارند؛
- نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۷۹ درصد) موجب تشویق و دلگرمی معلمان و کارکنان می‌شود؛

- نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۷۶ درصد) به کیفیت درسی مکاتب می‌پردازد؛
- نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۷۰ درصد) به کمیت درسی مکاتب می‌پردازد؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۵ درصد) از وظایف و مکلفیت‌های خود آگاهی دارند؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۲ درصد) به وظایف خود التزام عملی دارند؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حدی در امور مکاتب بی‌جا و غیرمسلكی دخالت می‌کنند؛ ۵۴ درصد؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۰ درصد) به‌طور مؤثر برنامه‌ریزی‌های درسی و آموزشی در مکاتب را انجام می‌دهند؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۵۳ درصد) برای بهبود جریان آموزش و رشد حرفه‌ای معلمان تلاش می‌کنند؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۵۴ درصد) در امر اتخاذ روش‌های تدریس مناسب و نوین با معلمان کمک می‌کنند؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۲ درصد) دارای نقش اداری و سازمانی می‌باشند؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۷ درصد) به روابط انسانی اهتمام می‌ورزند؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۴ درصد) دارای نقش آموزشی و حرفه‌ای می‌باشند؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۶ درصد) از شایستگی و صلاحیت علمی برخوردارند؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۷۱ درصد)

آشنا به وظایف و مسئولیت‌های خودند؛

- نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۴ درصد) به منظور همکاری با معلمان صورت می‌گیرد؛
- نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۷۲ درصد) در توضیح و تبیین مبانی، اهداف، اصول و روش‌های تعلیم و تربیت نقش بارز دارد؛
- نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۷۶ درصد) جایگاه برجسته دارد؛
- نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۷۱ درصد) در آموزش و یادگیری شاگردان کمک می‌کند؛
- نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۸ درصد) به اصلاح نگرش‌های اجتماعی نسبت به مسائل سازمانی و اداری کمک می‌کند؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۳ درصد) در امنیت شغلی معلمان مؤثر است؛
- نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۳ درصد) به هدایت و راهنمایی معلمان می‌پردازد؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۵ درصد) به برقراری روابط مطلوب میان معلمان و مکتب می‌پردازد؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۱ درصد) به برنامه‌ریزی درسی و فراهم ساختن فرصت‌های مؤثر یادگیری می‌پردازند؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۷۱ درصد) از تجارب علمی و مسلکی برخوردارند؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل قبولی (۵۴ درصد)، در جلسات شورای معلمان مکاتب اشتراک می‌ورزند؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل قبول (۵۴ درصد) برای حل مشکلات معلمان می‌کوشند؛

- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل قبولی (۵۵ درصد) در تصمیم‌گیری‌ها نقش دارند؛
- ناظران و راهنمایان آموزشی در مکاتب دولتی شهر کابل تا حد قابل توجهی (۶۷ درصد) به قوانین، لوایح و دستورالعمل‌های معارف‌آشنایی دارند؛
- در انتخاب اعضای نظارت تا حد قابل توجهی (۶۹ درصد) مسأله جندر در نظر گرفته می‌شود.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از تحقیق، با اطمینان می‌توان گفت که نظارت و راهنمایی آموزشی، در بهبود آموزش و پرورش مکاتب دولتی شهر کابل در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ مؤثر بوده و نقش ارزنده و سازنده‌ای در عرصه مدیریت آموزشی داشته است. از این‌رو ایجاب می‌کند که سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در خصوص نقش و جایگاه نظارت و راهنمایی آموزشی در آموزش و پرورش کشور، اهتمام و توجه بیشتر داشته باشند.

چالش‌های تحقیق

در این پژوهش با توجه به اینکه پرسش‌ها از یک نظام فکری یک‌دست پیروی می‌کند، ممکن است که:

- الف) یک نوع پیش‌داوری و خط‌دهی به پاسخ‌دهنده را در پی داشته باشد که او را ترغیب کند تا نظرات مثبت بدهد، حال آنکه ممکن است واقعیت چیز دیگری باشد؛
- ب) در پاسخ‌دهی به سؤالات، احتمال محافظه‌کاری هم می‌رود چراکه در حوزه‌های مختلف آموزشی نتایج تقریباً یکسان بوده است؛
- ج) عدم درک درست از موضوع توسط برخی از پاسخ‌دهندگان، نیز یکی دیگر از چالش‌های این پژوهش بوده است؛
- د) در تعدادی از مکاتب شهر کابل، برخی از استادان آمادگی همکاری را نداشتند آنان نه تنها پرسشنامه‌ها را خانه‌پری نکردند، بلکه حتی برخورد درست هم نداشتند؛
- ه) کمبود منابع و عدم همکاری درست برخی از ادارات مکاتب در قسمت توزیع پرسشنامه‌ها و عدم فهم از تحقیق میدانی و نادیده‌انگاری موضوعات تحقیقی، از چالش‌های دیگر تحقیق بود.

پیشنهادهای^۱

الف) پیشنهادها مبتنی بر نتایج

۱- با توجه به نتایج حاصل از آزمون در ارتباط با ارزیابی هریک از عملکردهای معلمان راهنما، به مدیران و معلمان پیشنهاد می‌گردد که در ابتدای هر سال تحصیلی در هر مکتب جلسه شورای معلمان را با حضور ناظر و راهنما تدویر کنند، در این جلسه اولاً؛ برای جلوگیری از تنش‌های احتمالی، بهتر است حدود و چگونگی شرح وظایف و محورهای کاری مدیر، معلمان و معلم راهنما مشخص و در مورد آن توافق صورت گیرد، ثانیاً؛ از آنجایی که یکی از دلایل عمده بروز اختلاف بین معلم راهنما، معلم و مدیر، مشخص نبودن حدود انتظارات از یکدیگر است؛ لذا بهتر آن است که در این جلسه، مدیر، معلم و معلم راهنما در یک جو تفاهم‌آمیز، انتظارات خود از یکدیگر را بر اساس شرح وظایف، هدف‌های آموزشی مکتب مشخص کنند؛ زیرا واضح‌سازی حدود انتظارات، گام مؤثری است برای نظارت و راهنمایی اثربخش در مکتب.

۲- با توجه به نتایج به دست آمده، به معلمان راهنما پیشنهاد می‌گردد که قبل از هر فعالیتی در ارتباط با کارکردهای نقش خود، ابتدا می‌بایست از طریق مطالعه شرح وظایف و شناخت اهداف و اصول نظارت و راهنمایی آموزشی، اهمیت نقش خود را در بهبود فرایند آموزش و پرورش درک کنند و با توجه به موقعیت مکانی، زمانی، جو و فرهنگ سازمانی حاکم بر مکاتب، تحت پوشش خود به تناسب شرایط، زمینه لازم برای اجرای هریک از کارکردهای نقش خود را فراهم آورند؛

۳- ناظران و راهنمایان آموزشی، تلاش کنند از شیوه‌ها و روش‌های مختلف نظارت و راهنمایی آموزشی آگاه شده و از جدیدترین و مؤثرترین روش‌ها و شیوه‌ها برای نظارت و راهنمایی آموزشی بهره بگیرند. ناظران و راهنمایان آموزشی، باید بتوانند بر اساس موقعیت مکانی و زمانی، به‌ویژه نظرهای ویژگی‌های مدیران و معلمان، روش‌های نظارتی را تعدیل و انطباق دهند و از میان روش‌ها و ترکیب آن‌ها، روشی را برگزینند که افراد نسبت به آن به تناسب نیازها و علاقه خویش عکس‌العمل مثبت نشان دهند.

1. Offer.

۴- معلمان راهنما خوب است که از طریق خودارزیابی نقاط قوت و ضعف خود را به خوبی بشناسند و تلاش کنند، نقاط قوت خود را افزایش و نقاط ضعف خود را جبران کنند.

ب- پیشنهادهای محقق

جهت بالا بردن سطح آگاهی مدیران و معلمان از اهمیت و ضرورت نقش نظارت و راهنمایی آموزشی در جهت ارتقای کیفیت آموزشی و کنترل عملکرد مکاتب پیشنهاد می شود:

(۱) در برنامه آموزشی و درسی کلیه رشته های مراکز تربیت معلم، درس نظارت و راهنمایی آموزشی گنجانیده شود؛

(۲) برای تشکیل کارگاه های آموزشی جهت ارتقای ظرفیت معلمان و ارائه الگوهای جدید تدریس توسط معلم راهنما و معلمان مجرب در هر پایه برنامه ریزی گردد و ارزیابی آن به عمل آید؛

(۳) کارگاه های مناسب برای ارتقای مهارت معلمان و تهیه و کاربرد وسایل کمک آموزشی به تناسب امکانات در حوزه تعلیمی و مکتب، برگزار گردد؛

(۴) برگزاری کلاس های آموزشی ضمن خدمت برای معلمان به منظور دانش افزایی و رفع نیازهای شغلی و آموزشی آنان به عمل آید، در این رابطه باید شرایط به گونه ای تأمین گردد که آن ها از نظر زمانی و بُعد مسافت، بتوانند در صنف ها شرکت کنند و بهره کافی ببرند.

(۵) از میان داوطلبان پست راهنمای آموزشی کسانی را برگزینند که علاوه بر شرایط عمومی و اختصاصی، در شیوه نامه انتخاب معلمان راهنما از وجاهت علمی، اخلاقی و اجتماعی لازم بهره مند بوده و از قدرت تأثیرگذاری و جذابیت بیشتری برخوردار باشند. ویژگی افرادی که این تأثیرگذاری را دارند، دارای اهمیت و ارزشی است که برای شأن و منزلت انسانی دیگران قائل بوده و توانایی برقراری روابط صمیمانه و انسانی با دیگران را دارند؛

(۶) جهت ارتباط اثربخش، معلم راهنما در هنگام انتقال اطلاعات به مدیر و معلمان از ابزارها، وسایل آموزشی و رسانه های مناسب و تا حد امکان از چندین ابزار و رسانه به طور هم زمان استفاده نماید و با این شیوه، زمینه درک و پذیرش آنان را به صورت مطلوب افزایش دهد. به علاوه معلمان راهنما باید نسبت به جریان بازخورد گرفتن و ارزیابی خود در خصوص روابط انسانی توجه کافی داشته باشند؛ زیرا از این طریق می توانند مشکلات، خواسته ها،

اهداف و نیازهای مدیر و معلمان را بهتر بشناسند و در نهایت ارتباط مؤثر با آنان برقرار کنند؛ (۷) به‌منظور بالا بردن سطح دانش و آگاهی‌های معلمان راهنما، پیشنهاد می‌گردد که نیازهای آموزشی معیاری معلمان راهنما، شناسایی و اولویت‌بندی گردد و بر اساس آن برنامه‌های آموزشی لازم و مناسب در قالب یک نظام آموزشی ضمن خدمت برای آنان طرح‌ریزی شود. (۸) معلمان راهنما به روش‌های آسان و عملی نیازسنجی آموزشی مانند بازنگری طرح‌ها و برنامه‌ها، تجزیه و تحلیل شغل و وظیفه، طرح‌ریزی الگوی مشاغل شایسته و غیره، تجهیز گردند تا بتوانند در حین کار، نیازهای آموزشی معلمان را به نحو بهتر تشخیص داده و ترجیحاً به واحد آموزش ضمن خدمت انعکاس دهند. به‌علاوه آن‌ها می‌توانند در حد مقدور، خود در رفع آن‌ها بکوشند؛

(۹) کاستن از تعداد مکاتب و صنف‌های حوزه مأموریت هریک از معلمان راهنما به‌طوری‌که معلم راهنما قادر باشد، به‌جای هر ماه یا چند ماه یک‌بار بتواند هر هفته یک‌بار از مکاتب و کلاس‌های حوزه مأموریت خود بازدید داشته باشد؛

(۱۰) معلمان راهنما به‌عنوان رهبران آموزشی، با استفاده از اقتدار شخصیتی، علمی و عملی خود، بستر مناسبی برای اجرای روش نظارت کلینیکی^۱ (این اصطلاح را گلدهامر^۲ از حرفه پزشکی به عاریت گرفت که ده‌ها سال برای فرایندی به کار می‌رفت که دانش تخصصی و مهارت‌های کارورزان را توصیف می‌کرد) (سجادی و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۴) در مکاتب فراهم آورند و ضمن توجه به تعدیل انتظارات گروه‌ها به عرضه بهتر و اثربخش‌تر، خدمات نظارت و راهنمایی آموزشی در مکاتب اقدام کنند؛

(۱۱) معلمان راهنما با آگاهی از روش نظارت کلینیکی و به‌کارگیری مراحل آن می‌توانند ابتدا با تعیین حدود و عمق شرح وظایف و محورهای کاری خود و معلمان، پایه‌های اولیه تفاهم را ایجاد کنند و آنگاه می‌توانند در یک جو تفاهم‌آمیز حدود انتظارات خود را از یکدیگر بر اساس هدف‌های آموزشی مشخص کرده و یا حداقل در زمینه واضح‌سازی انتظارات گام مؤثری بردارند.

1. Clinical Supervision Model.

2. Goldhammer.

منابع و مآخذ

۱. اچسون، کیت. ۱ و دامین گال، مردیت (۱۳۹۵). نظارت و راهنمایی تعلیماتی (کاربرد فنون کلینیکی در راهنمایی، کارورزی و آموزش‌های پیش و ضمن خدمت معلم، ترجمه: دکتر محمدرضا بهرنگی، تهران، نشر کمال تربیت، چاپ یازدهم.
۲. اولیوا، پیت (۱۳۷۸). نظارت و رهبری آموزشی در مکاتب امروز، ترجمه: جواهری، تهران: دفتر همکاری‌های بین‌المللی، چاپ اول.
۳. بامیانی، محمدابراهیم (۱۳۹۶). انکشاف نصاب تعلیمی، کابل، انتشارات سعید، چاپ اول.
۴. بهارستان، جلیل، بررسی نقش راهنمایان آموزشی از دیدگاه مدیران و معلمان مکاتب ابتدایی شهر یزد در سال تحصیلی ۱۳۸۶-۱۳۸۵، فصلنامه مدرس علوم انسانی، سال ۱۳۸۷، دوره ۱۲، شماره ۴؛
۵. چیت، ریچارد - پی ریون، ویلیام - ای تیلور، باربارا (۱۳۸۸). نظارت به مثابه رهبری، ترجمه: دکتر جمشید اصغری - دکتر رضا رسولی، تهران، انتشارات صفار - اشراقی، نوبت چاپ: اول.
۶. حسرت، محمدحسین (۱۳۸۹). وضعیت تعلیم و تربیت در افغانستان طی سال ۱۳۸۷، ناشر: کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، کابل، مطبعه کمیسیون حقوق بشر افغانستان.
۷. خاکی، غلامرضا (۱۳۸۲). روش تحقیق بارویکرد پایان‌نامه‌نویسی، تهران، انتشارات بازتاب.
۸. خسروشاهی، حبیب صبوری، نظارت بر مکاتب و مؤسسات آموزشی کشور باید معیاری باشد، وبسایت روزنامه افغانستان، سال نشر: ۱۳۹۰. http://www.dailyafghanistan.com/opinion_detail.php?post_id=122275
۹. سجادی، سیده اعظم، فتحی مقدم، عبدالله و آزرمی، سمیه، مروری بر نظارت آموزشی اثربخش، نشریه مطالعات آموزشی، مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ارتش، سال: ۱۳۹۵ هـ. ش، دوره پنجم، شماره اول.
۱۰. سلیمانی، نادر (۱۳۸۳). نظارت و راهنمایی آموزشی، تهران، انتشارات سنجش، چاپ اول.
۱۱. شینواری، محمدابراهیم (۱۳۹۶). رهنمای نظارت تعلیماتی، ریاست عمومی نظارت تعلیمی وزارت معارف جمهوری اسلامی افغانستان، چاپ اول.

۱۲. صادقی، سلمان (۱۳۹۵). سلامت نظام اداری در پرتو نظارت و بازرسی، تهران، انتشارات جنگل، چاپ اول،

۱۳. عمید، حسن (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی عمید، تهران، انتشارات راه رشد، چاپ اول.

۱۴. کاوی، استفان (۱۳۷۷). هفت عادت مردان کامیاب، ترجمه: یحیی شمس، تهران، نشر علمی.

۱۵. گروهی از نویسندگان (۱۳۹۶). کتابچه نظارت و راهنمایی آموزشی، دبیرخانه کیفیت بخشی به فرایند نظارت و راهنمایی آموزشی، وزارت آموزش و پرورش ایران، اداره کل آموزش و پرورش استان قزوین، Pdf؛

۱۶. لایحه نظارت تعلیمی تعلیمات عمومی (۱۳۹۵). ماده سوم، بخش اصطلاحات، شورای علمی معارف، ریاست تقنین و مشاوره حقوقی؛

۱۷. مصباح، سید ابراهیم (۱۳۹۲). افغانستان، انکشاف آموزش و کاهش فقر، هرات، مجتمع حبیب، چاپ اول.

۱۸. موسی‌پور، نعمت‌الله (۱۳۹۳). مبانی برنامه‌ریزی آموزش متوسطه، تهران، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ چهارم.

۱۹. مولر، جی اچ و کی اف، شوسلر و اچ آل کاستنر (۱۳۸۷). استدلال آماری در جامعه‌شناسی، ترجمه: هوشنگ نایی، تهران، نشر نی.

۲۰. میرکمالی، سید محمد (۱۳۹۲). رهبری و مدیریت آموزشی، تهران؛ یسپرون، چاپ نوزدهم.

۲۱. میلر، دلبرت چارلر (۱۳۸۰). راهنمای سنجش و تحقیقات اجتماعی، ترجمه: هوشنگ نایی، تهران، نشر نی.

۲۲. نصریانی، خدیجه و دهقانی، حمیده، جایگاه نظارت بالینی در آموزش پرستاران: مروری بر تعاریف و مدل‌ها، مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، جوی ۱۳۹۲.

۲۳. نیکنامی، مصطفی (۱۳۹۴). نظارت و راهنمایی آموزشی، تهران، انتشارات سمت، چاپ پانزدهم.

۲۴. وکیلان، منوچهر، (۱۳۹۰) نظارت و راهنمایی تعلیماتی، تهران، مرکز انتشارات پیام نور، چاپ هشتم.